

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 39 Volume: 8 Issue: 39

Ağustos 2015 August 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRKİYE'DE ENGELLİ HAKLARI ALANINDA YENİ BİR ÖRGÜTLENME ENGELLİ KADIN HAREKETİ*
A NEW ORGANIZATION IN THE FIELD OF DISABILITY RIGHTS IN TURKEY WOMEN WITH DISABILITIES' MOVEMENT

Fatma KAHRAMAN GÜLOĞLU**

Öz

Çoklu dezavantaja sahip engelli kadınların toplumsal hayatta var olmaya dair verdikleri mücadele yeni bir örgütlenme biçimi ile farklılık kazanmıştır. Çalışmanın amacı Türkiye'de engelli hakları konusunda yeni olan engelli kadın hareketleri hakkındaki tartışmaları incelemek ve Engelli Kadın Derneği'nin (ENG-KAD) kurulma ihtiyacını, engelli kadınların hangi süreçlerden geçerek ENG-KAD'ı kurduğunu belirlemektir. Çalışmada ayrı bir engelli kadın örgütlenmesinin gerekliliği, kuruluşu, amacı ve çalışmaları internet ortamında toplanan veriler aracılığı ile incelenmiştir. Veriler nitel veri analiz programlarından MAXQUDA11 aracılığı ile içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmada engelli kadınlarla ilgili olarak yürütülen örgütlenme çalışmalarının yavaş ama düzenli ilerlemeye devam ettiği, engelli kadınların kadın çalışmaları alanında seslerini duyurmaya başladığı ve engelli olma dezavantajının yanında toplumsal cinsiyet dezavantajının da artık dikkate alınması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelli Kadınlar, Engelli Kadın Derneği (ENG-KAD), Engelli Kadın Hareketi, Çoklu Dezavantaj.

Abstract

Women with disabilities have multiple disadvantages, their struggle to participate in social life change via a new organization. The aim of this study is to investigate the debate on women with disabilities' movements which offers a new perspective on disability rights in Turkey, identify the need for establishment of Woman with Disability's Association (Engelli Kadın Derneği [ENG-KAD]), and determine women with disabilities established through which process. Therefore, it was examined in this study whether it is necessary a separate organization about women with disabilities before establishing ENG-KAD, the establishment of ENG-KAD, its purposes, and activities. It was used in this study news, interviews, and presentation of the workshop on the Internet regarding the topic. All collected data were analyzed by MAXQUDA11 one of the qualitative data analysis software programs. As a result of the study, efforts of the organizations of women with disabilities are slow, but steady continued, with this advancement of women with disabilities began to become popular in the field of women's studies, and should be taken into account gender disadvantage next to the disadvantage of being disabled now.

Keywords: Women with Disabilities, Woman with Disability's Association, Woman with Disability's Movement, Multiple Disadvantages.

GİRİŞ

Türkiye'de hem engelli hem de kadın kavramlarının birlikte tartışıldığı yeni bir sivil örgütlenme biçimi ortaya çıkmıştır. Engelli kadınlar var olan genel engelli gruplarından bağımsız olarak ülke genelinde kendi aralarında örgütlenmeye başlamıştır. Türkiye'de engelli kadınlar neden bağımsız bir örgütlenmeye ihtiyaç duymaktadırlar? Bu soruya cevap vermeden önce Türkiye'de engelli kadının genel durumunu ele almakta fayda vardır.

Toplumsal hayatta engelli kadınlara yönelik olarak birçok ayrımcılık pratiği mevcuttur. İlk önce ailelerin aşırı koruyucu tutumuyla karşılaşan engelli kadınlar, sonrasında eğitim ve istihdam alanlarında da birçok ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar. Bu ayrımcı davranış, anlayış ve tutumlarla mücadele etmede yeni bir döneme giren engelli kadınlar kendi örgütlenmelerini oluşturarak, hem engellilik alanını ilgilendiren hem de kadın alanını ilgilendiren sorunlarla mücadele etme, onlara kalıcı çözümler getirme ve engelli kadınlarla hep birlikte bir güç oluşturma süreçlerini aşmaya çalışmaktadırlar. Bu amaçlarla Türkiye'nin ilk engelli kadın derneği olan Engelli Kadın Derneği (ENG-KAD) Ankara'da kurulmuştur. ENG-KAD'ın kurulmasından önce, böyle bir örgütlenme için zemin oluşmasına çaba harcayan engelli kadınlar, toplumsal hayatta karşılaştıkları problemlerin çözümünde ve hak arama mücadelelerinde gerek karma engelli derneklerinden gerekse de kadın örgütlerinden yeterince destek alamamışlardır. ENG-KAD'ın

* Bu çalışma 2014 yılında III. Türkiye Lisans Üstü Çalışmalar Kongresi'nde sunulan ancak basılmayan bildiri metninin yeniden düzenlenmiş ve geliştirilmiş halidir.

** Arş. Gör., Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü ve Doktora öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ftmkahraman@gmail.com.

kurulmasından sonra yürütülen faaliyetler neticesinde başka illerde de engelli kadınların ve onlara destek olan kadınların kendi aralarında örgütlenmeye başladığı görülmektedir.

Bu araştırmanın ana amacı; engelli hakları alanına yeni bir açılım getiren engelli kadın hareketinin oluşma nedenini tespit etmektir. Bu doğrultuda, Türkiye'deki ilk engelli kadın örgütlenmesi olan Engelli Kadın Derneği'nin (ENG-KAD) kurulma ihtiyacını tespit etmek ve engelli kadınların hangi süreçlerden geçerek ENG-KAD'ı kurduğunu belirlemektir. Araştırmamız, "En az çifte dezavantaja sahip engelli kadınların seslerini daha iyi duyurabilmeleri, farklı ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik daha net çalışmalar yapabilmeleri için engelli ve kadın hakları alanında yeni bir örgütlenme biçimine ihtiyaç vardır" genel hipotezi üzerine oturtulmuştur.

Bu çalışmada engelli hakları konusunda Türkiye'de yeni bir mücadele alanı olan engelli kadın hareketleri, konu hakkında yapılan internet haberlerinden, internet tabanlı Engelliler.Biz Platformu'nda engelli kadınlara dair açılmış bloklardan, dernek üyesi kadınların çalışmaları hakkında verdikleri röportajlardan ve 24 Mart 2009 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen Engelli Kadın ve Sağlık Sempozyumu'nun engelli kadın hareketlerini anlatan bölümlerinden, ve Engelsiz Erişim Derneği web sayfasından derlenmiştir. Toplanan altı ayrı metin ve bir video transkripti nitel araştırma veri analizi yazılım programlarından biri olan MAXQUADA11 aracılığı ile içerik analizine tabi tutulmuştur. Değerlendirilen tüm veriler çalışmamızın bulgular kısmında One-Case Modelleri (durum modellemeleri) ile birlikte sunulurken, detayıyla analiz edilmiştir.

Araştırmada ilk olarak engelli kadınların çoklu dezavantajlı durumları ele alınmıştır. Sonrasında Türkiye'deki engelli kadın örgütlenmelerine ve çalışmalarına değinilmiştir. Bulgular kısmında araştırmamızın amacı doğrultusunda derlenen ikincil veriler analiz edilmiştir. Çalışmamız sonuç ve öneriler bölümü ile sonlandırılmıştır.

Engelli Kadın

Türkiye'deki engelli kadın nüfus oranlarına dair farklı istatistik veriler mevcuttur. Bu verilerde engelli erkek ve kadın oranları değişmektedir. 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması sonuçlarına göre engelli nüfusun toplam nüfusa oranı %12.29'dur. Genel olarak Türkiye'de engelli kadınların oranı %13.45, engelli erkeklerin oranı ise %11.10'dur. Engel türlerine göre cinsiyet ayrımı incelendiğinde ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli nüfusta kadın oranı %2.12, erkek oranı ise %3.05 olduğu tespit edilmiştir. Ancak süregelen hastalık oranları incelendiğinde kadın oranının %11.33, erkek oranının ise %8.05 olduğu görülmüştür (T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı [ÖZİDA], 2009: 6). O halde engelli kadın oranları süregelen hastalıkta çoğalmaktadır. Türkiye'deki engelli nüfus genel olarak değerlendirildiğinde engelli kadın oranının engelli erkek oranından %2.35 daha fazla olduğu görülmektedir. Bu oran fazlalığına rağmen, engelli kadınların kendi çoklu dezavantajlı durumlarına odaklanabilecekleri ve toplumsal hayatta tek başlarına da var olabileceklerini dile getirebilecekleri bir sivil toplum örgütü kurmaları oldukça zaman almıştır.

Engelli bireylerin cinsiyet durumlarını gösteren bir diğer araştırma 2010 yılı Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması'dır. Bu araştırma Ulusal Özürlüler Veri Tabanı'na (ÖZVERİ) kayıtlı olan engelli bireyler üzerinden yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; engelli erkek nüfus oranı %58.6, engelli kadın nüfus oranı ise %41.4'tür (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB] ve Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2011: 1). Tüm engel türlerine göre kayıtlı olan engelli erkek oranı engelli kadın oranından yüksektir. Araştırmada dikkat çekici unsurlardan biri engelli bireylerin eğitimi ile ilgilidir. Engelli kadınların %54,9'u (yarıdan fazlası), erkeklerin ise %32,1'i okuryazar değildir. Engelli erkeklerin %61,8'i, kadınların ise %38,2'si bir eğitim kuruluşuna devam etmektedir (ASPB ve TÜİK, 2011Ö: 5, 6). Genel olarak engelli kadınların eğitim düzeyi engelli erkeklere oranla daha düşüktür. Buradan engelli olmanın yanında kadın olma dezavantajının engelli kadınları fazlasıyla etkilediği ortaya çıkmaktadır.

TÜİK'in yayınladığı 2011 Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre ise; Türkiye'de toplam nüfusun %6,6'sının yani 4 milyon 882 bin 841 kişinin en az bir engeli bulunmaktadır. Engelli nüfusun cinsiyet açısından dağılımına bakıldığında "En az bir fonksiyonda zorluk yaşadığını veya hiç yapamadığını belirtenlerin %42,8'i erkek, %57,2'si ise kadındır." (TÜİK, 2015, En az bir fonksiyonda zorluk yaşayan kişi sayısı 4 milyon 882 bin 841'dir, para. 1,2)

Genel olarak değerlendirildiğinde ÖZVERİ'ye kayıtlı engelli bireylerde erkek oranı kadın oranından yüksektir. Ancak 2002 Özürlüler Araştırması'na göre ise engelli kadın oranı engelli erkek oranından yüksektir. Buradan engelli erkeklerin kendilerini daha görünür kıldıklarını söylenebilir. Ancak oranların birbirine yakın olması önemlidir. O halde Türkiye genelinde azımsanamayacak bir oranda engelli kadın nüfusu mevcuttur.

Önceki çalışmalar incelendiğinde engelli kadınların konumlarının kadın çalışmaları içerisinde hak ettiği yeri bulamadığını görmekteyiz. Engelli kadınlara genel olarak engellilikle ilgili çalışmalar içerisinde yer verilmiştir. Ancak bu durumda kimi zaman engelli kadınların aleyhine olmuş ve kadın olmalarının

getirdiği dezavantajlı yön yeterince ifade edilememiştir. Ancak ilginçtir ki bazı çalışmalarda (ÖZİDA, 2010: 20) engelli kadınların aksine engelli erkeklerin topluma dâhil olmada daha fazla ayrımcılık algıladıkları tespit edilmiştir. Bu durum engelli erkeklerin engelli kadınlara oranla toplumsal hayata daha fazla katıldığına bir göstergesi olabilir. Ancak aynı çalışmada engelli kadınlar engelli erkeklere oranla kişilerin ayrımcı davranışlarına daha fazla maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (ÖZİDA, 2010: 22). Engelli kadınların toplumsal hayata katılmada yaşadıkları sorunlara dair çalışmalar yok denecek kadar azdır. Engelli kadınların toplumsal hayatta görünürlükleri de son derece azdır. Engelli kadınların çok yönlü dezavantajlı durumları ifade edebilecekleri bir sivil toplum örgütü çalışması içinde bulunmaları ise hayli zaman almıştır.

Dünya geneline bakıldığında ise engelli kadınlar, haklarını aramak adına, adlarını ilk olarak 1995 yılında Pekin’de gerçekleştirilen 4. B.M. Dünya Kadın Konferansı’nda duyurmuşlardır. Burada dikkat çekici unsurlardan biri de engelli kadınların ve müttetiklerinin söz konusu konferansın Sivil Toplum Kuruluşları forumunda gösterdikleri dinamizm ile yüksek oranda görünürlük oluşturmalarıdır (Lewis ve Sygall, 1997: x). Engelli kadınlar, konferansın sivil toplum kuruluşları forumunda dikkatleri üzerlerine çekmeyi başarmışlardır. Bir sivil toplum kuruluşu olan engelli kadın dernekleri de bu anlamda engelli kadınların toplumsal hayata tam katılımlarını desteklemek için önemli rol oynamaktadırlar.

“Engelli kadın” kavramının yasal metinlerde ele alınmaya başlanması, onların çok yönlü olarak yaşadıkları ayrımcılık pratiklerini daha görünür hale getirmesi açısından önemlidir. B.M. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 6. maddesinde “Engelli Kadınlar” başlığı altında engelli kadınların ve kızların yaşadığı çoklu ayrımcılığa dikkat çekilmiştir:

“Taraflar Devletler engelli kadınlar ile kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmakta olduğunu kabul eder ve bu bakımdan onların tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit koşullarda yararlanmalarını sağlamaya yönelik tedbirleri alır” (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, 2008).

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un (2005) 06.02.2014 yılında değişikliğe uğrayan son halinde 4. maddesinin (h) bendi ile toplumsal cinsiyet ayrımına dikkat çekilmiştir: “Engelli olan kadın ve kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmaları önlenerek hak ve özgürlüklerden yararlanmalarının sağlanması esastır.” Böylece bu değişiklik ile Türkiye’de ilk defa engelli kadınların ve kız çocuklarının yüzleştikleri çoklu ayrımcılığa dikkat çekilmiş ve konu hakkında gerekli tedbirlerin alınması için yasal dayanak oluşturulmuştur.

Engelli kadınların çoklu dezavantajlı durumları çeşitli çalışmalarla da vurgulanmıştır. Örneğin, engelli kadınların ihtiyaçlarının ve sorunlarının toplum tarafından yeterince tanınmadığı için ötekileştirilip, dışlandıklarını belirten Karataş ve Gökçearslan-Çifci (2010: 147, 148), onların toplumsal cinsiyet görevleri nedeniyle eve hapsedildiğine ve bu görevleri yerine getirirken de destek görmediğine ve böylece toplumdan soyutlandıklarını dikkat çekmişlerdir. Fairchild (2002: 13) da toplumsal cinsiyet ve engelliliğin neden olduğu çifte ayrımcılık yüzünden engelli kadınların topluma tam katılımı ve eşitliği elde etmede ana engellerle karşılaştığına işaret etmiştir.

Türkiye’deki Engelli Kadın Dernekleri

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un (2005) 06.02.2014 yılında değişikliğe uğrayan son halinde 4. maddesinin (i) bendinde engelli bireyleri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının önemine değinilmiştir: “Engellilere yönelik politika oluşturma, karar alma ve hizmet sunumu süreçlerinde engellilerin, ailelerinin ve engellileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanması esastır.” Böylece engelli bireyleri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının önemi yasal bir ifadede yer bulmuştur. Böylesine önemli bir temsil gücünün engelli kadınların çok yönlü dezavantajlı durumlarına vurguda bulunması ise tarihsel olarak bir hayli geç gerçekleşmiştir.

Durkheim (1895/2010: 135, 136), toplumdaki genel etkisine bakarak en yaygın örgütlenme biçimlerinin aynı zamanda en yarar sağlayan biçimler olduğunu söylemiştir. O halde, daha yaygın olarak görülme özelliği bir biçimin üstünlüğünün kanıtıdır. Toplumumuzda engelli, kadın ve engelli kadın örgütlenmelerinin biçimleri birbirinden farklılık göstermekle beraber, kendilerini ilgilendiren benzer konularda çalışmalar yaptıklarını görmekteyiz. Engelli örgütlenmeleri genel olarak engelli bireyleri engelli bireyleri hakları konusunda bilinçlendirme ve yol gösterme ile sosyal yardım odaklı olarak çalışmaktadır. Ancak bunun yanında engelli bireylerin eğitimi, istihdamı, toplumsal hayata katılımları, erişilebilirlik ve güçlendirme konularında da faaliyetler göstermektedirler. Kadın örgütlenmeleri kadına yönelik şiddet başta olmak üzere eğitim, sağlık, istihdam ve kadınların güçlendirilmesi konularına odaklanmaktadır. Engelli kadın örgütlenmeleri, henüz çok yeni olmakla birlikte ayrımcılık, engelli hakları, şiddet, güçlendirme gibi çok yönlü çalışmalarda bulunmaktadır.

Türkiye’deki engelli örgütlenmelerine baktığımızda en eski örgütlenme örneklerinden olan Altınokta Körler Derneği 1950 yılında, Türkiye Sakatlar Derneği 1960 yılında kurulmuştur. Türkiye Görme Engelliler Derneği 1970 yılında, Görme Özürlüler Derneği 1970 yılında, Bedensel Engelliler Dayanışma

Derneği 1993 yılında kurulmuştur. Dernekler günümüzde de aktif olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Bu derneklerin kadınlarla ilgili çalışmalarına baktığımızda Türkiye Sakatlar Derneği'nin kadınlar kolunun 2014 yılının Ocak ayında kurulduğunu görmekteyiz (Oturak, 2014). Türkiye'nin en eski engelli örgütlenmelerinden biri olan Türkiye Sakatlar Derneği'nde kadınlar kolunun kurulması tam 54 yıl almıştır. Türkiye'deki kadın örgütlenmelerine baktığımızda ise; kadınların engelli bireylere göre tarihsel olarak daha geç örgütlendiğini görmekteyiz. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu 1976 yılında, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı 1990 yılında, KAMER 1997 yılında, Kadın Dayanışma Vakfı 1993 yılında kurulmuştur. Üniversitelerin kadın ve engelli araştırma merkezlerinde de kadınlara ve engelli bireylere yönelik akademik ve diğer destekleyici çalışmalar yapılmaktadır.

1997 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen Engelli Kadınlar için Uluslararası Liderlik Forumu sırasında yapılan araştırmada; kadın hareketi içindeki problemlerin engelli kadınların bu hareket içinde var olmasına engel olduğu, engelli hareketi içindeki cinsiyet ayrımcılığının ve içselleşmiş baskıların da engelli kadınlar için zorluklara sebep olduğu vurgulanmıştır (Doe, 1998: 146).

Engelli kadınlar hakkında yapılan çalışmalarda, engelli kadınların dünya genelinde kadın hareketi içerisinde yeterince temsil edilemediği ve engelli hareketi içerisinde de temsil konusunda daha az fırsatlarının olduğu belirtilmiştir (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific [ESCAP], 1995: 7, 8, 9; Disability Awareness in Action, 1997, Representation and Empowerment section, para. 1, 2).

Engelliler için kurulmuş genel STK'larda engelli kadınların temsil edilmesinde çeşitli güçlükler yaşandığı ortadadır. Kadın örgütlenmelerinde de engelli kadınlara yeterince yer verilmemiştir. Kendi çok yönlü dezavantajlı durumlarını temsil konusunda sıkıntı yaşayan engelli kadınlar 2011 yılının Eylül ayında Ankara'da Türkiye'nin ilk Engelli Kadın Derneği'ni kurmuşlardır.

Türkiye'de şu anda aktif olan üç tane engelli kadın sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ankara ilinde 2011 yılının Eylül ayında kurulan ve ilk engelli kadın derneği olan "Engelli Kadın Derneği"dir (ENG-KAD). İkincisi, Bursa ilinde kurulan "Engelli Kadınlar Derneği"dir (ENKADER). Üçüncüsü, Samsun ilinde kurulan "Samsun Engelli Kadınlar Derneği"dir (SAKDER).

ENG-KAD kuruluş amacını şu şekilde özetlemektedir: "Engelli Kadın Derneği Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 6. maddesinde engelli kadınlara yapılan vurgudan hareketle engelli kadınların sorunları üzerine birlikte düşünüp, çözüm üretmek hareketine geçmek amacıyla kurulmuştur" (Güleç, Köseoğlu-Güldal, Karacaoğlu-İlgün ve Kara, 2015, s. 6).

ENG-KAD'ın çalışmalarında "Örgütlenme, Kapasite Geliştirme ve Güçlenme, İnsan Hakları ve Savunuculuk, İnsan Hakları Eğitimi"ne odaklandıklarını belirten Güleç ve diğerleri (2015, s. 6), derneğin kadın örgütleri ile de çalışmalar yürüttüğünü belirtmişlerdir. Toplumsal cinsiyet ve engelliliğe dayalı ayrımcılığın engelli kadınların yaşadığı ayrımcılığı ve ötekileştirilme durumunu ikiye katladığına dikkat çeken ENG-KAD, toplumdaki ön yargılı ve ayrımcı tutum ve davranışların engelli kadınlar için en önemli sorunlar olduğunu vurgulamaktadır (Güleç ve diğerleri, 2015: 7).

ENKADER 2014 tarihinde Bursa'da kurulmuştur. Engelli yakınları kadınları da bünyesine alan ENKADER, engelli kadınların mevcut durum ve sorunlarının tespit edilerek kalıcı çözümler üretme, kadınlar arası diyalogu geliştirme, engelli kadınları güçlendirme, engelli kadınların eğitim almalarına yardımcı olma ve farkındalık oluşturma gibi amaçlarla çalışmalarına devam etmektedir (Elmastaş, 2014).

SAKDER 2013 yılında kurulmuştur. Genel olarak kadınların ve engelli bireylerin toplumsal hayata entegre olmasına yönelik çalışmalar yapan SAKDER, meslek edindirme kursları, psikolojik danışmanlık ve bilgilendirme hizmetleri vermektedir (SAKDER, 2013).

Engelli kadınlar artık ayrı birer örgütlenme ile engelli kadın alanında çalışmalarını yürütmektedirler. Türkiye'de henüz yeni bu hareket, diğer dezavantajlı grupları da çalışmalarına dâhil ederek, emin adımlarla ilerlemeye devam etmektedir. Gill'in (1998: 54) de belirttiği gibi, engelli kadınlarla ilgili olarak yürütülecek çalışmalar sadece engelli kadınlar veya kadınlar tarafından yapılmamalıdır. Başarıya ulaşmak için sağlık, eğitim sektörleri, endüstri ve medyanın da birlikte çalışması gerekmektedir.

YÖNTEM

Araştırmamızda yöntem olarak tepkisiz araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Neuman (2006/2010: 466), ikincil verilere dayanılarak yapılan içerik analizinin tepkisiz bir araştırma türü olduğunu belirtir. Çünkü metnin içeriğini analiz eden araştırmacı metne herhangi bir müdahalede bulunmamaktadır.

Çalışmamızda içerik analizine tabi tutulan veriler zamansal sıralama öncelik alınarak, "Engelli Kadın Derneği Kurulmadan Önceki Tartışmalar" ve "Engelli Kadın Derneği Kurulduktan Sonraki Tartışmalar" olarak iki temel başlık altında derlenmiştir. Ele alınan ilk metin "Sivil Toplum Kuruluşlarının Engelli Kadın Konusundaki Yol Haritası" başlıklı çalıştay metnidir. İkinci metin, Engelli Kadın ve Sağlık Sempozyumu'nda Psikolog Şule Akdağ (2009) tarafından sunulan "Engelli Kadın İçin Sağlık Nerede?"

başlıklı bildiri metnidir. Üçüncü metin, Engelliler.Biz Platformu'nda 21.01.2009 tarihinde açılan "Özürlü Kadın Derneği Var mı?" başlığı altında yapılan tartışmaların derlendiği metindir. Dördüncü metin, Elif Demir'in (2011) Engelsiz Erişim Derneği'nin web sayfasında Engelli Kadınlar Derneği'nin (ENG-KAD) kurulduğunu duyurduğuna dair haber metnidir. Beşinci metin, Lütfiye Kelleci Bire'in internet ortamından (Youtube) elde edilen röpotaj videosunun transkriptidir. Altıncı metin, Nilay Vardar'ın (2013) bianet.org'da yayınlanan haberinde "Engelli Kadınlar Yola Çıktı!" başlıklı haber metnidir. Yedinci metin, Cengiz Çiftçi (2014), T24 Bağımsız İnternet Gazetesi'nde yayınladığı "Engelli Kadın Derneği: ENG-KAD" başlıklı haber metnidir.

Çalışmada ele alınan metinler nitel araştırma veri analizi yazılım programlarından biri olan MAXQUADA11 ile içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sırasında metinler defalarca okunmuş ve program aracılığıyla metinlerin içeriği tematik olarak kodlanmıştır. Tematik kodlamada açık kodlama kullanılmıştır. Daha sonra metinler de kendi aralarında ikiye sınıflandırılmış (Engelli Kadın Derneği Kurulmadan Önce ve Engelli Kadın Derneği Kurulduktan Sonra), tematik kodlamalar kendi içlerinde tekrar düzenlenmiştir. Analiz sırasında ayrıca engelli bireylerin kendi ifadelerinden yola çıkarak engelli bireylerin özellikle de engelli kadınların toplumsal hayatta karşılaştıkları ayrımcılık pratikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda program aracılığı ile oluşturulan One-Case Modellerine metin içerisinde de yer verilmiştir.

BULGULAR

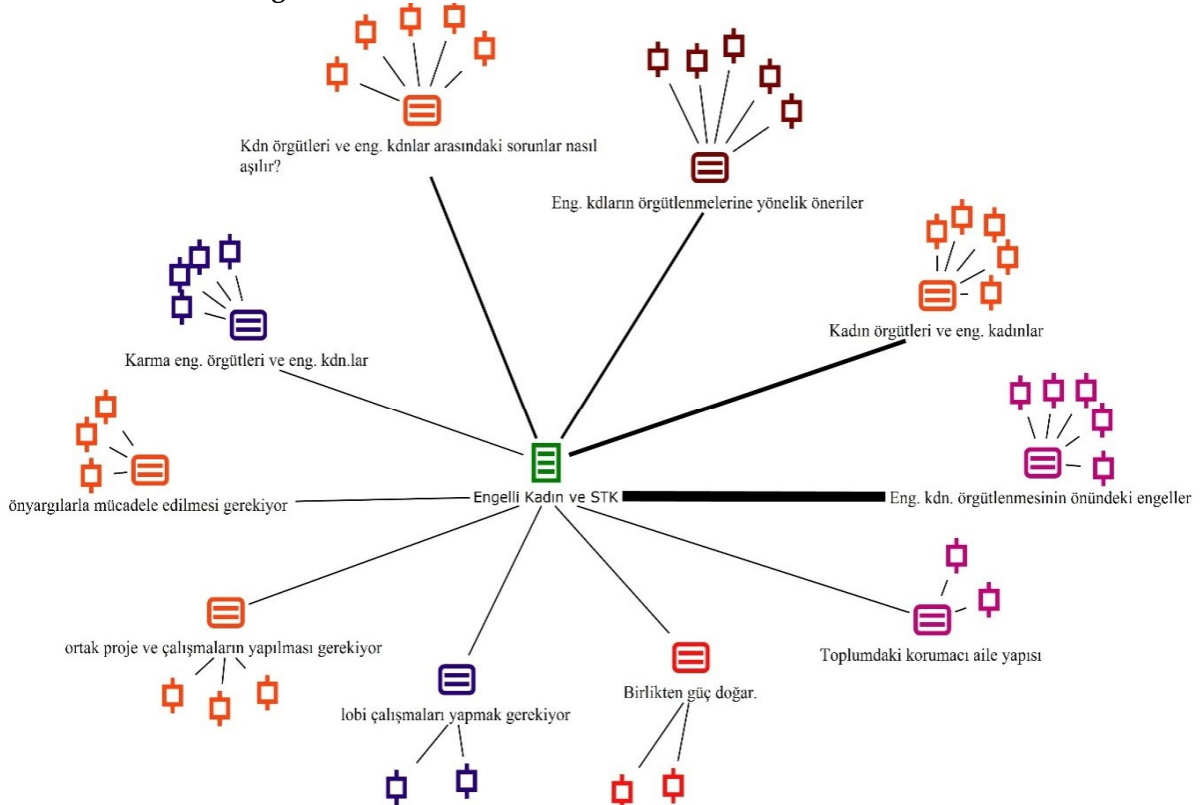
Engelli Kadın Derneği Kurulmadan Önceki Tartışmalar

1. Engelli Kadın ve STK

Engelli Kadın ve Sağlık Sempozyumu'nun (Hacettepe Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi [HUKSAM], 2009) sonunda "Sivil Toplum Kuruluşlarının Engelli Kadın Konusundaki Yol Haritası" başlıklı bir çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştayda engelli kadınların örgütlenme sorunları, çözüm önerileri tartışılmıştır ve örgütlenme konusunda özellikle engelli kadın örgütleri konusunda bir yol haritası oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalıştaya 22 katılımcı katılmış ve çalışma "engelli kadınların örgütlü bir halde çalışmasının neden önemli olduğu, örgütlenmenin önündeki engellerin neler olduğu, diğer genel engelli derneklerinde engelli kadınların konumunun nasıl olduğu, engelli kadınların genel kadın örgütlenmeleri ile bağlantılarının nasıl olduğu, özel bir engelli kadın örgütü nasıl olur ve ne tür çalışmalar yapar" soruları etrafında şekillenmiştir.

"Sivil Toplum Kuruluşlarının Engelli Kadın Konusundaki Yol Haritası" başlıklı metine içerik analizi yapıldığında, tematik kodlama sonucunda aşağıdaki gibi bir durum modellemesi ortaya çıkmıştır:

One Case Model 1: Engelli Kadın ve STK

† "Bir metnin görünür, yüzeydeki içeriğin kodlanmasına açık kodlama denir" (Neuman, 2010: 470).

Çalıştay raporunda, engelli kadınların o tarihte genelde karma engelli örgütlerinde yer aldıkları; ancak haklarını savunmada ve sorunlarıyla mücadele etmede var olan karma engelli örgütlerinin yapıları ve toplumsal cinsiyet bakış açısı gereği engelli kadınların aktif olamadıkları belirtilmiştir. Raporda en çok "engelli kadın örgütlenmesinin önündeki engeller" vurgulanmıştır. Vurgunun önemi "durum modellemesini gösteren şekil incelendiğinde de görülmektedir. Bu engeller arasında şu ifadeler belirtilmiştir: "Engelli kadınlar görev ve sorumluluk konusunda istekli, azimli değil", "Aşırı beklenti", "Daha fazla eleştiri", "Görünmeyen bariyerler", "Engelli örgütlerindeki kadın sayıları az", "Engelli örgütlerindeki Kadınlar STK'larda yönetimde yer almak istemiyorlar.", "Karma engelli örgütlerinde engelli kadınlar kadın sorunları ile ilgileniyor.", "Yönetimlerde kadınlar daha az.", "Kadınlara yönelik önyargılar", "Kadın örgütlerinin engelli kadınlarla iletişim kurmayı bilmemesi", "Medyada engelli kadınların temsil edilme biçimleri", "Toplumdaki korumacı aile yapısı", "Ev içi sorumluluklar", "Toplumsal cinsiyetin kadınlara yüklediği sorumluluklar", "STK'ların kadınlara bakışından kaynaklı engeller".

İkinci olarak da "kadın örgütleri ve engelli kadınlar" arasındaki ilişkiye atıfta bulunulmuştur. Bu ilişkiadaki sorun alanları tespit edilmiştir. Bu sorun alanları şunlardır: "Kadın örgütleri içinde engelli kadınlara yer yok.", "Engelli örgütleri ile kadın örgütleri arasındaki ilişki zayıf.", "Engelli örgütleri kendilerini yeterince anlatmıyor", "Engelli kadın sorunları arasında engelli olmak daha öncelikli.", "Kadın örgütlerinde hiç engelli yönetici ya da çalışan yok."

Metinde "Kadın örgütleri ve engelli kadınlar arasındaki sorunlar nasıl aşılır?" sorusuna yönelik şu cevaplar ve öneriler geliştirilmiştir: "Önyargılarla mücadele edilmesi gerekiyor", "Ortak proje ve çalışmaların yapılması gerekiyor.", "Kadın örgütleri ile işbirliği alanları belirlenmelidir."

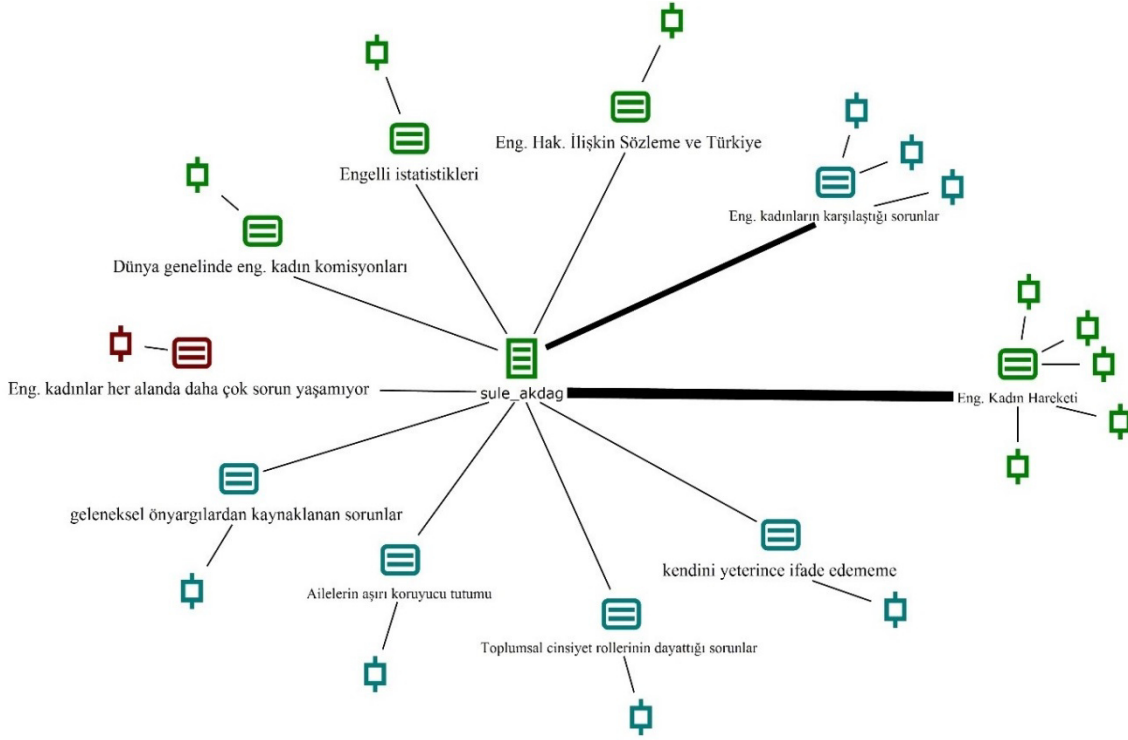
Metinde engelli kadın örgütlenmesinin önemini belirten şu ifadeler tespit edilmiştir: "Ailenin aşırı korumacı tutumuna karşı durmak", "Örgütlenme haksızlıklara beraber karşı çıkılmasını sağlamaktadır", "Evden çıkmak hayata katılmaktır.", "Bir yere ait olma duygusu insanı güçlendirir.", "Birlikten güç doğar.", "Ortak sorunları paylaşmak ve çözüm üretmek", "Kendilerini dışarıya iyi ifade edebilmek."

Çalıştay sonunda sunulan önerilerden biri "Engelli kadınların, karma engelli örgütleri içinde örgütlenmesi, bağımsız örgütlenmeden önceliklidir." ifadesi çalışmamız açısından dikkat çekici bulunmuştur (HUKSAM, 2009, s. 6). Buradan yola çıkarak, engelli kadınların kendilerine ait bir dernek kurmadan önce, karma engelli dernekleri içinde bir güç oluşturacak şekilde örgütlenmesinin önemli olduğunu söyleyebiliriz. Çalıştay sonunda, 2009 yılında engelli kadınların bağımsız örgütlenme için yeterince güçlü olmadığı düşünülmüş ve engelli kadın örgütlenmelerinin öncelikle karma engelli örgütleri içinde olması gerektiğini tavsiye etmiştir (HUKSAM, 2009, s. 9).

2. Şule Akdağ'ın "Engelli Kadın İçin Sağlık Nerede?" Başlıklı Sempozyum Bildirisi

Engelli Kadın ve Sağlık Sempozyumu'nda Psikolog Şule Akdağ (2009) tarafından sunulan "Engelli Kadın İçin Sağlık Nerede?" başlıklı bildirisi konumuz açısından içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda elde edilen durum modellemesi aşağıdaki gibidir:

One Case Model 2: Şule Akdağ

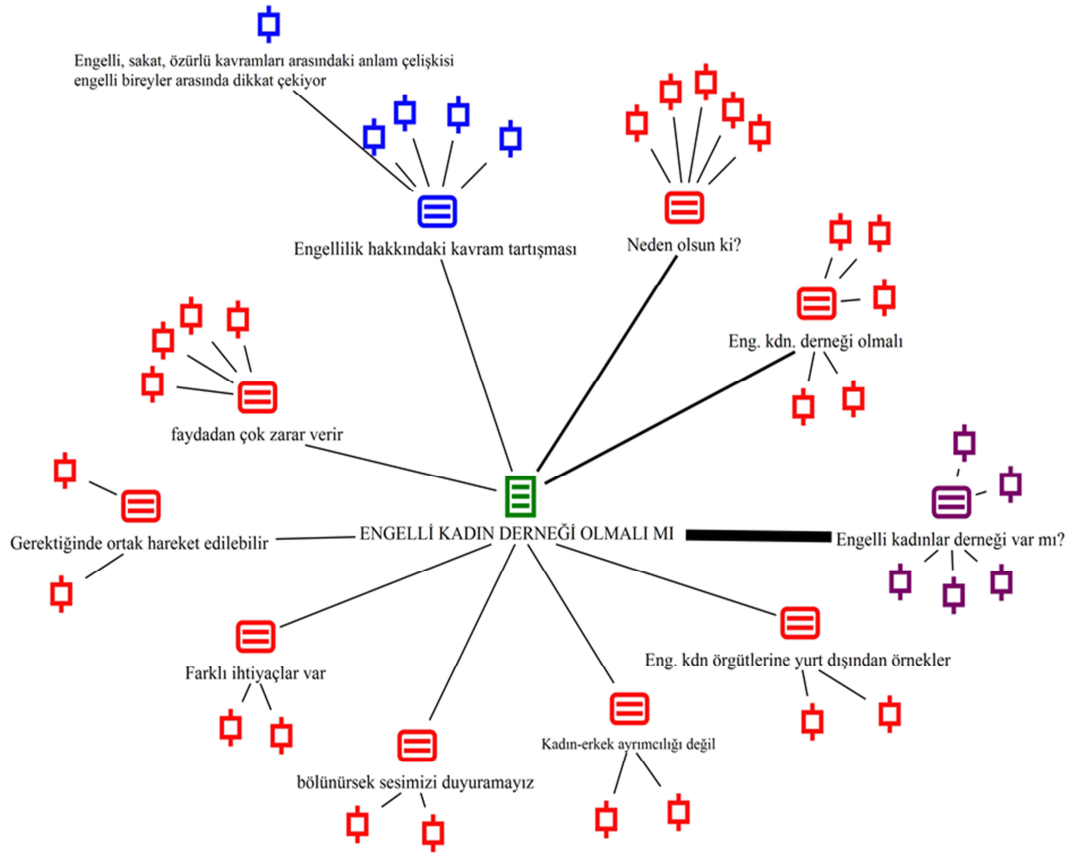

Kendisi de engelli bir kadın olan Akdağ, konuşmasında engelli kadınların örgütlenme ve sosyalleşmeleri hakkındaki sorunlara değinmiştir ve çözüm önerileri belirtmiştir. Akdağ, bildirisinde en çok “engelli kadın hareketine” değinmiştir. Kadın hareketinin engelli kadın hareketinin ortaya çıkmasında önemli bir aşama olduğuna dikkat çekmiştir. Dünya genelindeki engelli kadın komisyonlarından bahseden Akdağ, engelli kadınların daha çok sorun yaşamadığını belirterek konuya farklı bir bakış açısı getirmiştir. Ailenin aşırı koruyucu tutumuna değinen Akdağ aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin engelli kadınların önüne birçok sorun çıkardığını aktarmıştır. Geleneksel ön yargıların engelli kadınların önünde bir engel olduğunu ifade eden Akdağ, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesine de vurgu yapmıştır. Başlangıçta engelli kadınların daha çok engelli olmaktan kaynaklanan sorunlarına değindiklerini, engelli örgütlerinde aktif olmadıklarını ve geri planda olduklarını, engelli kadınların kendi sorunları hakkında farkındalıklarının artırılmasını ve sivil toplum kuruluşlarının engelli kadınların sorunlarına karşı daha duyarlı hale gelmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

3. Engelliler. Biz Platformu, “Özürlü Kadın Derneği Var mı?” Başlıklı Tartışma

Engelliler.Biz Platformu’nda Hüseyin Köse tarafından 21 Ocak 2009 tarihinde açılan “Özürlü Kadın Derneği Var mı?” başlığı altında Türkiye’de engelli kadın hareketinin varlığı sorgulanmıştır. Tartışmaya dair en son mesaj 26 Mart 2010 tarihinde gönderilmiştir. Tartışmanın kavramsal şemasını içeren durum modellemesi aşağıdaki şekildedir:

One Case Model 3: Engelli Kadın Derneği Olmalı mı?

“Özürli Kadın Derneği Var mı?” başlıklı tartışma Engelliler.Biz Platformu’nda oldukça ilgi görmüştür. Yapılan analiz sonucunda “Engelli kadın derneği olmalı” diyerek ayrı bir engelli kadın derneğinin varlığını savunanlar ile “Neden olsun ki?” diyerek bunun ayrımcılığa ve zayıflamaya yol açacağını savunanların görüşleri eşit ağırlıkta bulunmuştur. Yani; böyle ayrı bir derneğin varlığını savunanlar ile savunmayanlar eşit oranda çıkmıştır. Ancak bu derneğin olmaması gerektiğini belirtenler tartışma boyunca görece olarak daha çok neden ortaya atmışlardır. Bu nedenlerin şu görüşler etrafında yoğunlaştığı tespit edilmiştir: “Birlikte mücadele verilmesi gerektiği, bölünürseler seslerini duyuramayacakları, engelli kadın derneğine o ana kadar ihtiyaç duyulmadığı, engelli kadınların sorunlarının engelli erkeklerden farklı olmadığı, çok özele indirgemenin ve cinsiyetin öne çıkmasının doğru olmadığı, böyle bir çalışmanın faydadan çok zarar vereceği.”

Böyle bir derneğin olması gerektiğini savunanlar ise; bunun ayrımcılık olmadığını, yurt dışında böyle örgütlenmelere dair birçok örneğin olduğunu, engelli kadınların iki defa ezildiğini, farklı ihtiyaçlarının olduğunu, engelli kadınların koskoca bir “Hiç” olduğunu, böyle bir konunun 21 Ocak 2009'a kadar Türkiye'de web ortamında tartışılmadığını aktarmışlardır.

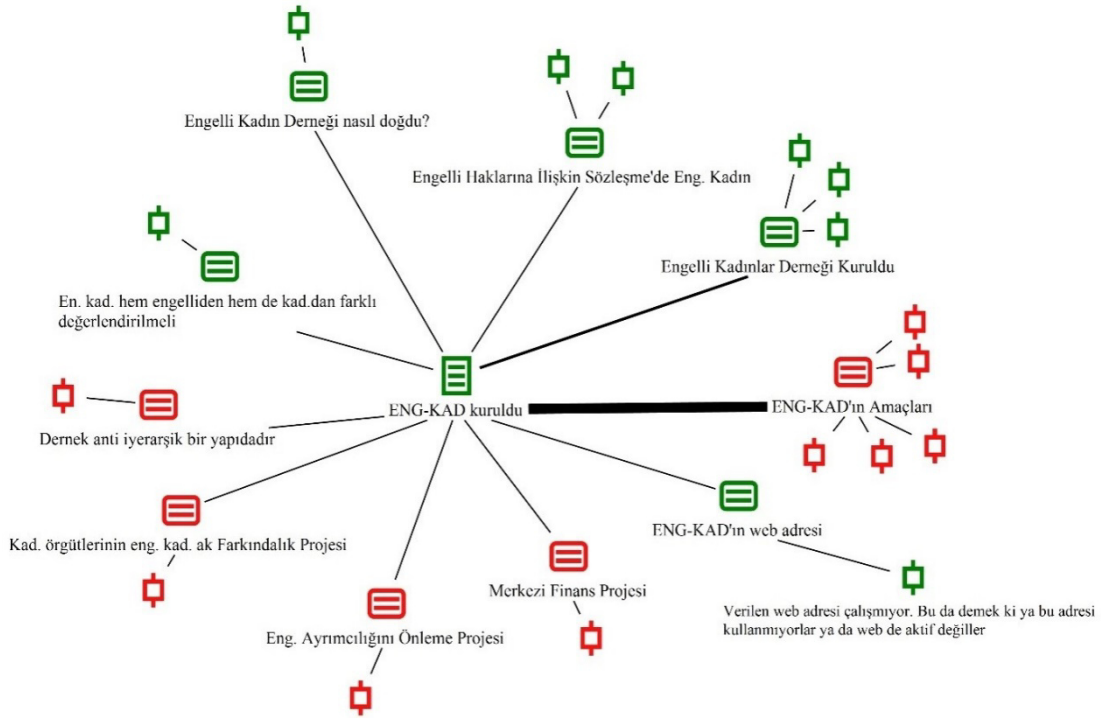
Engelli Kadın Derneği Kurulduktan Sonraki Tartışmalar

4. Elif Emir'in “Engelli Kadınlar Derneği Kuruldu” Başlıklı Duyuru Metni

Elif Emir (2011) Engelsiz Erişim Derneği'nin web sayfasında Engelli Kadın Derneği'nin (ENG-KAD) kurulduğunu duyurmuştur. Duyuru metni içerik analizine tabi tutulduğunda aşağıdaki durum modellemesi elde edilmiştir:

One Case Model 4: ENG-KAD Kuruldu

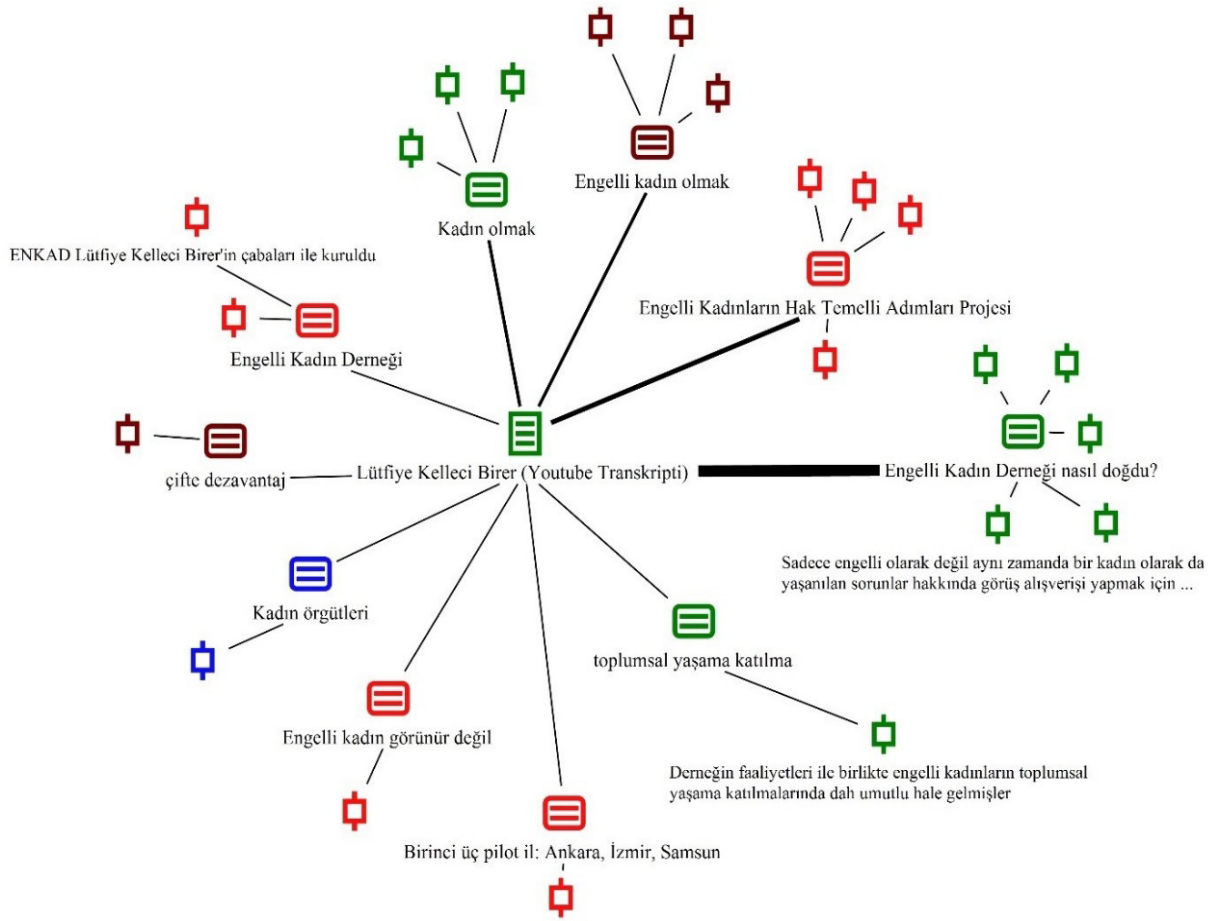
Türkiye’de ilk olarak engelli kadın alanında spesifik olarak çalışacak olan “Engelli Kadın Derneği” 2011 yılının Eylül Ayı’nda kurulmuştur. Ülkemizde engelli kadınlara yönelik olarak gerek engelli derneklerinin kadın kollarında gerekse de kadın örgütlerinde çalışmalar yapıldığını; ancak bunların yetersiz olduğu belirtilmiştir. Kısa adı ENG-KAD olan derneğin amaçlarını da açıklayan Elif Emir (2011), derneğin amaçlarının son derece geniş olduğuna ve hak temelli mücadeleler yapacağına işaret etmiştir. Özellikle engelli kadınlar hakkındaki mevcut durumun ve onların problemlerinin tespit edilmesi ve bunlara dair çözümler üretilmesi önemli amaçlardandır. Hem engelli hem de engelsiz kadınlarla ortak çalışmalar yapmak, farklı engel gruplarından olan kadınları bir araya getirmek, engelli kadınların gelişimine yardım etmek, engelli kız çocuklarının ve kadınların eşitlikçi bir yapı içinde eğitim almasına yardımcı olmak, engelli kadınları her alanda temsil etmek, toplumsal farkındalık uyandırmak ENG-KAD’ın amaçları arasında yer almaktadır.

Dernek anti hiyerarşik bir yapıdadır. Kurulur kurulmaz birçok projeye ortak olan ENG-KAD sonrasında kendi özel projelerini de hayata geçirmeye başlamıştır. Derneğin web adresi olarak www.engellikadinderneği.org verilmesine rağmen bu web bağlantısı çalışmamaktadır. Bunun yerine derneğin çalışmalarına www.engellikadin.com adlı web adresinden erişilmiştir. Ayrıca dernek bir facebook hesabına (<https://www.facebook.com/engellikadin>) da sahiptir ve sosyal medya içindeki aktifliğini 2015 yılında artırmıştır. Facebook sayfasında başlangıçta, “Engelli kadınların toplumsal yaşamda görünürlüklerinin artması ve güçlenmesi için hak temelli çalışan bir örgütüz.” şeklinde kendini tanımlayan dernek, sonrasında “Engelli kadın ve kız çocuklarının her türlü ayrımcılıktan, şiddetten ve sömürüden uzak eşit ve özgür bir yaşama sahip olması vizyonuyla çalışıyoruz.” şeklinde tanımlamıştır (Engelli Kadın Derneği, t.y.). ENG-KAD tüm kamuoyunun özellikle de kadınların desteğini beklediğini ifade etmiştir.

5. Lütfiye Kelleci Birer’in Engelli Kadınlar Derneği Hakkındaki Youtube Videosu

Engelli bir kadın olan Lütfiye Kelleci-Birer, Sabancı Vakfı’nın "sıra dışı kişilerin olağanüstü öykülerini" anlattığı, "Fark Yaratıcılar" programında (10 Mayıs 2013) engelli kadın derneği hakkında bir röportaj vermiştir. Çalışmamızın amacı doğrultusunda bu röportaj videosunun transkripti içerik analizine tabi tutulmuştur. Analizi resmeden durum modellemesi aşağıdaki gibidir:

One Case Model 5: Lütfiye Kelleci Birer (Youtube Transkripti)

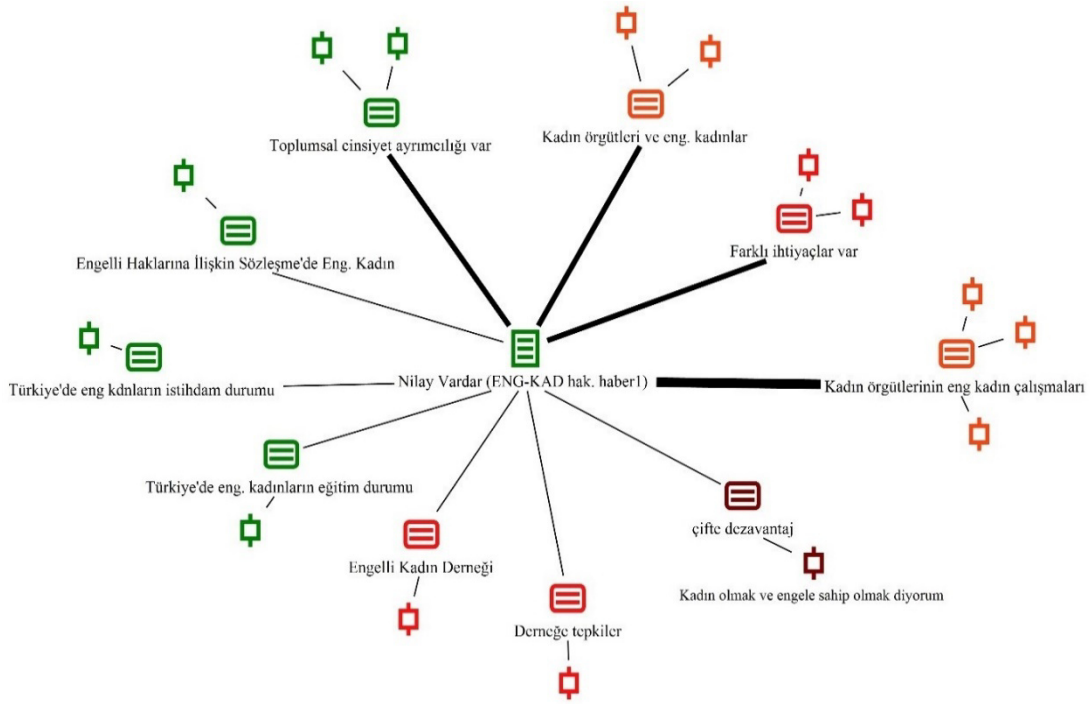
Sadece engelli olarak değil aynı zamanda bir kadın olarak da yaşanan sorunları karşılıklı konuşmak için bir engelli kadın derneği kurulması fikri ortaya çıktığını aktaran Lütfiye Kelleci-Birer (2013) ENG-KAD'ın kurulmasında öncülük etmiştir.

Dernek engelli kadınların sorunlarına odaklanan projeler gerçekleştirilmektedir. Bunlardan birincisi ise "Engelli Kadınların Hak Temelli Adımları" projesidir. Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı tarafından desteklenmiştir. Proje için ilk olarak 3 pilot il belirlenmiştir. Bu iller Ankara, İzmir ve Samsun'dur. Engellilik, ayrımcılık, toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konularında eğitimler düzenlenmiştir. Dernek bu proje ile 3 ilde 65 kadına ulaşmayı başarmıştır. Projede aktif görev alan 6 kolaylaştırıcıdan 5'i görme engelli olduğu belirtilmiştir.

Kelleci-Birer, Engelli Kadın Derneği'nin kuruluşunda tepki aldıklarını belirterek, çifte ayrımcılık yaşadıklarının altını çizmiştir. Engelli Kadınların Hak Temelli Adımları projesi ile görünür olmayı hedeflediklerini aktarmıştır. Kelleci-Birer, röportajında ENG-KAD'ın nasıl oluştuğunu ifade ederken, öncelikle "kadın olmak" ve sonrasında ise "engelli kadın olmak" ifadelerine sürekli vurgu yapmıştır. Çifte dezavantaj yaşayan engelli kadınların artık bir dernek çatısı altında toplanıp, beraberce haklarını aramada mücadele edebileceklerini belirtmiştir.

6. Nilay Vardar'ın "Engelli Kadınlar Yola Çıktı!" Başlıklı Haber Metni

Nilay Vardar'ın (2013) bianet.org'da yayınlanan haberinde "Engelli Kadınlar Yola Çıktı!" başlıklı haber metni konumuz açısından içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda ortaya çıkan durum modellemesi aşağıdadır:

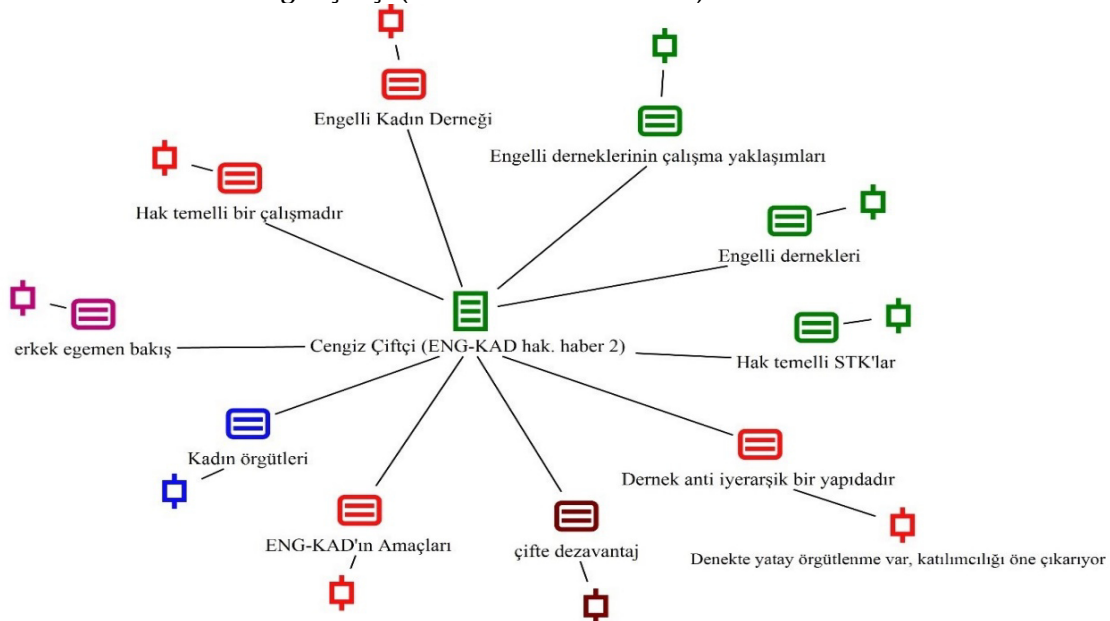

Vardar (2013), Engelli Kadın Derneği'nin çalışmalarını aktardığı haber metninde; engelli kadınların diğer engellilerden ve kadınlardan farklı ihtiyaçları olduğuna, kadın örgütleri içinde engelli kadınların temsil edilmediğine, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının toplumumuzun bir gerçeği olduğuna, Türkiye'de engelli kadınların istihdam durumlarının ve eğitim durumlarının geriliğine işaret etmiştir: "Türkiye'de engelli kadınların yüzde 51'i okuma yazma bilmiyor, engelli erkeklerin iki katı.", "Engelli kadınların yüzde 93'ü işgücüne katılamıyor.", "Engelli kadınların yüzde 51'i sosyal güvenlik sistemi içinde, ancak bunun da sadece yüzde 17'si kendi adına." (Vardar, 2013, Engelli Kadınların yüzde 93'ü çalışmıyor, para. 4, 5, 6). Engelli Kadın Derneği'ne tepkilerin de geldiğini belirten Vardar, kadın hareketine engelliliğin yeni girdiğini ifade etmiş ve engelli kadınların çifte dezavantajlı durumuna dikkat çekmiştir. Yazısında en çok kadın örgütlerindeki engelli kadın çalışmalarının yetersizliğine, engelli kadınların engelli erkeklerden farklı ihtiyaçları olduğuna ve de toplumsal cinsiyet ayrımcılığına vurguda bulunmuştur.

7. Cengiz Çiftçi'nin "Engelli Kadın Derneği: ENG-KAD" Başlıklı Haber Metni

Cengiz Çiftçi'nin (2014), T24 Bağımsız İnternet Gazetesi'nde yayınladığı "Engelli Kadın Derneği: ENG-KAD" başlıklı haber metni içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda ortaya çıkan durum modellemesi şu şekildedir:

One Case Model 7: Cengiz Çiftçi (ENG-KAD hah. haber 2)

Çiftçi, haberinde Engelli Kadın Derneği'nin kuruluş amaçlarına yer vermiştir.

Çiftçi (2014), erkek egemen engelli sivil toplum örgütlerinde engelli kadınların adlarını yeterince duyuramadıklarını, kadın örgütlerinin ise engellilere dair bir çalışma yapmadığını, bu nedenlerle engelli kadınların başka bir örgütlenme ile seslerini duyurmaya çalıştığını ifade etmiştir. Haber yazısında ENG-KAD'ın amaçlarına değinen yazar, çifte dezavantaja da dikkat çekmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de engelli kadın hareketinin oluşum süreci tartışılan araştırmamızda engelli kadınların örgütlülük düzeyleri tespit edilerek, hangi alanlarda çalışmalar yaptıkları belirlenmiştir.

ENG-KAD oluşmadan önce sessiz ama iddialı olarak çalışmalar yapan engelli kadın hareketi, giderek daha da örgütlenmiş ve tartışmaların eşliğinde Türkiye'nin ilk engelli kadın derneği olan ENG-KAD kurulmuştur. Artık, Türkiye'de engelli hakları alanında yeni bir örgüt bulunmaktadır ve bu örgüt çalışmalarında çifte dezavantajı vurgulayarak özelde karma engelli derneklerinden ve diğer kadın örgütlerinden farklılığını belirtmektedir.

Araştırmamızın sonucunda, amaçlarımızdan biri olan ENG-KAD'ın kurulma ihtiyacı tespit edilmiştir. Engelli ve kadın çalışmaları içerisinde hak ettiği yeri bulamayan engelli kadınlar kendi özel ihtiyaçlarını tartışmak ve gidermeye çalışmak için yeni bir örgütlenme biçimine gitmişlerdir. Çalışmanın diğer amacına da ulaşılarak ENG-KAD'ın hangi süreçlerden geçerek kurulduğu tespit edilmiştir. Çalışma içerisinde söz konusu amaçlara ulaşıldığı içerik analizi sonucunda "one case model 1, 2, 3 ve 4'te" yer alan şekil ve açıklamalarda açıkça tespit edilmiştir. ENG-KAD'ın kurulma nedenleri araştırılırken hem karma engelli derneklerinin hem de kadın derneklerinin engelli kadınların çok yönlü dezavantajlı durumlarını ifade edemedikleri vurgulanmıştır.

Araştırmamızın genel hipotezi olan "En az çifte dezavantaja sahip engelli kadınların seslerini daha iyi duyurabilmeleri, farklı ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik daha net çalışmalar yapabilmeleri için engelli ve kadın hakları alanında yeni bir örgütlenme biçimine ihtiyaç vardır" literatür taraması ve internet üzerinden toplanan verilerle test edilerek doğrulanmıştır. Elde edilen sonuçlar literatür taraması ve internet üzerinden toplanan verilerle sınırlı olduğundan, konu hakkında yapılacak herhangi türden bir saha araştırmasıyla daha derinlemesine veriler elde edilebilir.

Engelli Kadın Derneği kurulmadan önce diğer kadın örgütleri ile engelli kadınlar arasında çok zayıf bir ilişkinin olduğu, dernek kurulduktan sonra ilişkilerin giderek güçlendiği görülmüştür. Böylece örgütlü bir yapı içerisinde daha kolay bir şekilde bilinçlendirme ve hak arama faaliyetleri yapılarak, görünürlüğü artacağı ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de engelli ve kadın hareketi engelli kadın hareketi ile başka bir boyut kazanmıştır. İlk önceleri amaçlarını, kurulma nedenlerini açıklamaya çalıştığı tespit edilen ENG-KAD, sonrasında ortak olduğu ve üzerinde çalıştığı projelerini sunmaya başlamıştır. Türkiye'nin toplumsal koşulları ve var olan sivil toplum örgütleri göz önüne alındığında ENG-KAD'ın çok daha zorlu çalışmalar içerisine gireceği ve de engelli kadınların haklarını sadece karma engelli derneklerine ya da diğer kadın örgütlerine değil, tüm Türkiye'ye duyuracakları ortadadır.

Dezavantajların kesişiminde yer alan engelli kadın, hem kadın olmanın hem de en az bir engele sahip olmanın dezavantajlı yönlerini bir arada yaşamaktadır. Bu nedenle engelli kadınların durumları değerlendirilirken, içinde buldukları bu çoklu dezavantajlı durumun göz önüne alınması önemlidir. Sadece engelli birey olma ya da sadece kadın olma durumları engelli kadının kesişimsel dezavantajlı durumunu açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Türkiye'de engelli kadınların çoklu dezavantajlı durumlarını ortaya koyan çalışmaların azlığı, bu alanda çalışma yapılmasını güçleştirmektedir. Bu güçlüğü rağmen, engelli kadınlar hakkında yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç büyüktür. En az çifte dezavantaja sahip olan engelli kadınlar hayatlarının her aşamasında farklı psiko-sosyal ve fiziksel engellerle mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. İçinde buldukları kesişimsel dezavantajlı durumları sosyal açıdan diğer dezavantajlı gruplardan da ayırmaktadır. Engelli bireylere yönelik yapılacak her çalışmada engelli kadınların özel durumları göz önüne alınması da önemlidir.

KAYNAKÇA

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI [ASP] ve TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU [TÜİK]. (2011). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması 2010. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=1&KITAP_ID=244 adresinden 15 Ekim 2014 tarihinde edinilmiştir.

*AKDAĞ, Ş. (2009, 24 Mart). *Engelli Kadın İçin Sağlık Nerede?*. Çalışma Engelli Kadın ve Sağlık Sempozyumunda sunulmuş bildiri. Özü <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/Etkinlikler.php> adresinden 10 Şubat 2014 tarihinde edinilmiştir.

*ÇİFTÇİ, C. (2014, Şubat). Engeli Kadın Derneği: ENG-KAD. *T24 Bağımsız İnternet Gazetesi*, <http://t24.com.tr/yazi/engelli-kadin-derneği-eng-kad/8462> adresinden 17 Şubat 2014 tarihinde edinilmiştir.

* Yıldız imi ile işaretlenmiş kaynaklar içerik analizine dâhil edilmiş çalışmaları göstermektedir.

- DİSABİLİTY AWARENESS IN ACTION. (1997). *Disabled Women (Resourse Kit no:6) [Electronic version]*. London: Author.
- DOE, T. (1998). Executive Summary of Forum Research & Evaluation: Leading Change – Women with Disabilities. B. Duncan ve R. Berman-Bieler (Ed.), *International Leadership Forum for Women with Disabilities: Final Report* içinde (s. 142-151). New York: Rehabilitation International.
- DURKHEİM, E. (2010). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. C. Saraçoğlu (çev.). İstanbul: Bordo Siyah Yayınları (Orijinal basım yılı 1895).
- ELMAŞTAŞ, C. (2014). *Biz Kimiz?*. <http://enkader.org/sample-page/> adresinden 10 Mayıs 2015 tarihinde edinilmiştir.
- *EMİR, E. (2011). Engelli Kadınlar Derneği Kuruldu. *Engelsiz Erişim Grubu*. <http://engelsizerisim.com/yazilar.php?oku=1&id=526> adresinden 3 Şubat 2014 tarihinde edinilmiştir.
- ENGELLİ KADIN DERNEĞİ. (t.y.). Hakkında [Facebook sayfası]. https://www.facebook.com/engellikadin/info?tab=page_info adresinden 11 Haziran 2015 tarihinde edinilmiştir.
- ENGELLİLER HAKKINDA KANUN, s.5378. T.C. (2005 ve 06.02.2014-6518/64 md.)
- ENGELLİLERİN HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞMENİN ONAYLANMASININ UYGUN BULUNDUĞUNA DAİR KANUN, s.5825. T.C. (2008).
- FAİRHİLD, S. R. (2002). "Women with Disabilities: The Long Road to Equality" [Electronic Version]. *Journal of Human Behaviour in the Social Environment*, 6(2), 13-28.
- GİLL, R. (1998). Public Education & Health: How to Approach Disabled Women's Issues. B. Duncan ve R. Berman-Bieler (Ed.), *International Leadership Forum for Women with Disabilities: Final Report* içinde (s. 51-54). New York: Rehabilitation International.
- GÜLEÇ, E., KÖSEOĞLU-GÜLDAL, F., KARACAOĞLU-İLGÜN, N. ve KARA, Ö. (2015). *Sıkça Sorulan Sorular* [Kitapçık]. Engelli Kadın Derneği.
- *HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ KADIN SORUNLARI ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ [HUKSAM]. (2009, 24 Mart). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Engelli Kadın Konusundaki Yol Haritası*. Çalışma Engelli Kadın ve Sağlık Sempozyumunda yapılan çalıştay. Özü <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/Etkinlikler.php> adresinden 10.02.2014 tarihinde edinilmiştir.
- KARATAŞ, K. ve GÖKÇEARSAN-ÇİFCİ, E. (2010). "Türkiye'de Engelli Kadın Olmak: Deneyimler ve Çözüm Önerileri" [Elektronik versiyon]. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 147-153.
- *KELLEÇİ-BİRER, L. (Konuşmacı). (2013, 10 Mayıs). Engelli Kadın Derneği Fark Yaratanlar [Youtube videosu]. Sabancı Vakfı. http://www.youtube.com/watch?v=u_zHKFrktCc adresinden 15 Mart 2014 tarihinde edinilmiştir.
- *KÖSE, H. (2009, 21 Ocak). Özürlü Kadın Derneği Var mı? <http://www.engelliler.biz/forum/sivil-toplum-orgutleri/11369-ozurlu-kadinlar-derneği-var-mi.html> adresinden 12 Mart 2014 tarihinde edinilmiştir.
- LEWIS, C. ve SYGALL, S. (Ed.). (1997). *Loud, Proud and Passionate Including Women with Disabilities in International Development Programs*. USA: Mobility International USA (MIUSA).
- NEUMAN, W. L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar 2. Cilt*. (4. basım). S. Özge (çev.). İstanbul: Yayın Odası (Orijinal baskı tarihi 2006)
- OTURAK, A. (2014, Ocak). Türkiye Sakatlar Derneği (TSD) Engelliler Kadın Kurulu Kuruldu. *Yön Gazetesi*. <http://yongazetesi.com/turkiye-sakatlar-derneği-tds-engelliler-kadin-kurulu-kuruldu/6756/> adresinden 15 Şubat 2014 tarihinde edinilmiştir.
- ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIĞI (ÖZİDA). (2010). *Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması (Özet Rapor)*. Ankara. 30 Mayıs 2015 tarihinde Halk Sağlığı Okulu ve E-kütüphaneden edinilmiştir. <http://halksagligiokulu.org/anasayfa/?task=view&id=482&catid=90>
- SAKDER (SAMSUN ENGELLİ KADINLAR DERNEĞİ). (2013). *Misyonumuz*. <http://sakder.org/icerik/misyonumuz> adresinden 1 Haziran 2015 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ ve T.C. BAŞBAKANLIK ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIĞI. (2009). *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002* (2. Baskı). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=14 adresinden 10 Şubat 2014 tarihinde edinilmiştir.
- TÜİK (TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU). (2015, Temmuz). Dünya Nüfus Günü, 2015. *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, 18617, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18617> adresinden 6 Temmuz 2015 tarihinde edinilmiştir.
- UNITED NATIONS ECONOMIC AND SOCIAL COMMISSION FOR ASIA AND THE PACIFIC [ESCAP]. (1995). *Hidden Sisters: Women and Girls with Disabilities in the Asian and Pacific Region*. (Rapor No: ST/ESCAP/1548). <http://hpod.org/pdf/hiddensisters.pdf> adresinden 30 Haziran 2015 tarihinde edinilmiştir.
- *VARDAR, N. (2013, Kasım). Engelli Kadınlar Yola Çıktı!. *BİA Haber Merkezi*. <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/151016-engelli-kadinlar-yola-cikti> adresinden 17 Şubat 2014 tarihinde edinilmiştir.

* Yıldız imi ile işaretlenmiş kaynaklar içerik analizine dâhil edilmiş çalışmaları göstermektedir.

* Yıldız imi ile işaretlenmiş kaynaklar içerik analizine dâhil edilmiş çalışmaları göstermektedir.